

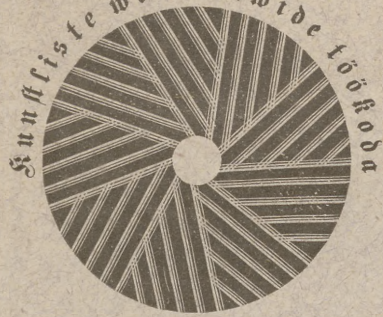
B. 3278

UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARY

I. 3907.

I. 3907. B. 3278

Novembri-kuul 1902 a. № 2.

P. Rootslane

J. A. Põder'i kaubamajas,
Valga linnas, Liiwimaal.

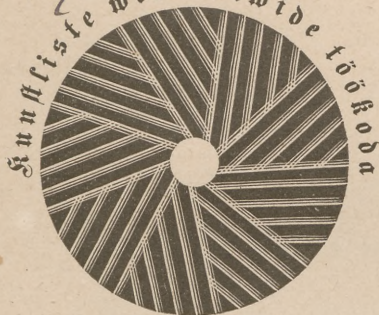
Weski

ja

mölder.

Jurjewis (Tartus),
A. Sööt'i trükikoja trüff.

P. Rootslane

J. A. Põder'i kaubamajas,
Valga linnas, Liivimaaal.

Weski

ja

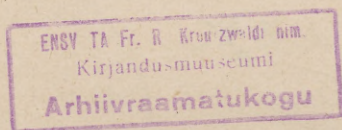
mölder.

Jurjewis (Tartus),

A. Sõõt'i trükikoja trükk.

Дозволено Цензурою. — Юрьевъ, 15 ноября 1902 года.

92904

Uuemad tööstuse-ilmad nudised meski tööstuses.

Nii wana, kui põlluwilja kaswatus on, nii wana on ka arwatawasti jahu walmistus. Esiolgu õerus inimene ise kiwide wahel wiljaterad peenemateks tükkideks. Et wiljateri tihti tarwis oli peeneks õeruda, siis saiwad selle töö tarwis kohasemad kiwid wälja otsitud ja alles hoitud. Tihti ei olnud igal ühel õerumise kiwisid leitud ehk oliwad nad jälle wäga wiletsad, kuna naabril hääd õerumise kiwid olemas oliwad, siis hakkasiwad need, kellel kiwisid ei olnud, selle juurde käima, kellel hääd kiwid oliwad, ja see on jahu meskite ajaloo algus. Tööd tehes leidis inimene, et tööriista, s. o. kiwi, millega ta wiljateri katki õerus, mõnest kohast tarwis oli töö-kohasemaks muuta, ta wõttis teise kiwi ja raius sellega jahutegewal kiwil üleliigsed kanded ja kühmud tasaseks. Edasi töötades leidis ta ikka uusi täiendusi ülesse, juba raius ta kiwid ümarguseks ja seadis püsti seiswa wõlli otsa, mida siis käepuust kinni wõttes ringi käima wõis panna. Seesuguseid käsi-kiwisid wõib Eesti taludest weel praegugi kui wana aja mälestust leida. Eestirahwa laul kaebab käsi-kiwi üle:

Kiwi rikub neiu rinnad,
Käsi-puu käed kulutab.

Neiu ise ütleb käsi-kiwi kohta:

Wõinu ja meressa mürada,
Mere põhjasja pörada!

Looduse jõudude tarwitusele wõtmise päästis higitawa inimese jahwatuse kiwi ringi keerutamise tööst lahti. Wesi ja tuul oliwad need esimesed päästjad inglid; siis tuli miihijew ja turtsum aurukatel ja wiimaks see igale

poole töösse tungiw ja oma nina wahese toppiw — elekter; aga oota, oota ja salaline elekter, ehk pead ja warsti uuele täielisemale jõuule aset andma? — Nagu jõudude muutumine kõike tööstust muutis, nii on ta ka jahu westite tööstust muutnud. Mehaniline jõud oli odavam kui inimese jõud; selle kuluga, mis enne ühe inimese jõud maksis, wõis mehaniliselt mitme kümne inimese jõudu saada. Jahwatuse kiwid tehti nendest kiwidest, millega enne inimene jahwatas, nüüd mitu kümminend korda suuremad ja wõis nendega nii palju rohkem jahwatada, kui nad ise endistest kiwidest, kui ka need jõud, mis neid käima pani, inimese jõust suuremad oliwad. Et tarwitadi jahwatuse kiwideks meile tuntud põllukiwiid, aga et põllukiwid kõik wäga plingid on ja seega ennast jahwatades otse peegli tasaseks poleeriwad, siis hakati juba sõmera kiwiid tarwitama, mis ennast mitte nii tasaseks ei lasse poleerida kui põllukiwid. Et aga westikiwiid ühest tükkist ühe suguse sõmeraga wähe leida on, siis hakati neid tükkidest kokku panema, nagu Jonsdors'i, Mündener'i ja mitmed teised kiwid on kokku pandud, ja on neid nii kaua tarwitatud, kuni rehepeksmine wana moodi rehega kuiwatades sündis. Rehepeksu masinate tarwitusele wõtmise kaotas endise waewarikka ja kahjuliku rehepeksu wiisi ära, nimelt sellest küljest kahjuliku, et wilja põhu seest kõik jahwtid kuumuse käes ära aurawad ja lahtuwad, mis muidu loomadele suureks rammu toiduks oleksiwad olnud. Kuiwatamata wiljaterad on aga nii winsked jahwatada, et ka kõige parem Jonsdors'i kiwi toorest wilja wäga puudulikult jahwatab. Kuiwatamata wilja jahwatab ainult niisugune westikiwi peeneks jahuks, mille jahwatam pind nagu kare raspeel wälja näeb. Et loomulistel kiwidel ühtlast, kareda raspli sugust pinda ei ole, siis on neid hakatud kunstlilisel teel walmistama. Kõikidest walmistuse wiisidest on sõmera ühte walamise wiis kõige laialisemat tarwitust leidnud.

Kiwideks walatam sõmer saab läbi sõelade sorteeritud kas peenem ehk jämedam ja saab nii wiisi walatud westikiwi täiesti läbi ühtlane. Raspli sarnane karedus tuleb kiwidele nendest peenikestest aukudest, mis sõmera

kantide wahese jääwad ja mõib neid jahwatuse järele, suuremaid ehk wähemaid teha. Walatud westki kiwidel tulewad ainult sooned sisse raiuda, kuna soonte waheline pind iseenesest täis augukefi on, seega seisawad walatud westkikiwid alati terawad, lõitawad ka kõige niiskema wilja ilusaks, peenikeseks jahuks, tarwitawad vähem jõuudu ja kuluwad vähem kui üksigi loomulik kiwi.

Arwame aastas 250 tööpäewa ja iga päewa kohta 15 tundi jahwatuse aega, siis saame aasta kohta 3750 töötundi. Selle 3750 töötunni sees on kunstlisel kiwil 29 korda tulnud õhu sooni sügawamaks raiuda ja on nad üleüldse jahwatanud 34,800 wakka toorest wilja läbi, ühefordse teritamisega 1200 wakka, iga tunni jooksul harilikku jõuuga 10 wakka.

Zonsdorfi westkikiwid on 3750 töötunni sees tarmitanud 35 korda täiesti terawaks tegemist ja on nad üleüldse jahwatanud 21,000 wakka kuivatatud wilja läbi, ühe ffordse teritamisega 600 wakka, iga tunni jooksul 6 wakka.

Gesti põllukiwist westkikiwid on 3750 töötunni jooksul 98 korda tarmitanud terawaks tegemist ja on nad üleüldse selle ajajooksul jahwatanud 8,820 wakka kuivatatud wilja läbi, ühefordse teritamisega 90 wakka, iga tunni jooksul 3 wakka.

Kunstliste kiwide juures tarvitab iga-fordne soonte sügawamaks tegemine ühel mehel 6 tundi tööd ja 5 pikka; arwame iga töötunni 7 kop. ja iga pikka 3 kop., siis saame summa 57 kop.

Zonsdorfi kiwide juures tarvitab ühefordne terawaks raiumine ühel mehel 6 tundi tööd ja 5 pikka. See teeb summa 57 kop.

Gesti põllukiwide juures tarvitab ühefordne terawaks raiumine ühel mehel 8 tundi tööd ja 7 pikka. See teeb summa 77 kop.

250 tööpäewa järele saame siis nende kolme sordi kiwidega, mis kõik 48 tolli laiad on, ühesuguse jõuu juures ja ühesuguse wilja jahwatusel järgmised kulude ja tulude arwed:

Kiivide nimed.	Mitu waffa 250 päewa järele on jahwatatud.	Mitu korda teri- tatud.	Teritaja tööpalk ja pikkade kulu.	Jahwa- tuse raha, 8 f. waffa päält.	Kiivide ostu- hind.
Rootslase kunstl. kiivid	34,800 w.	29	16 r. 53 f.	2784 r.	160 r.
Zonsdorfi kiivid	21,000 w.	35	19 r. 95 f.	1680 r.	265 r.
Cesti põllukiivid.	8,820 w.	98	75 r. 46 f.	705 r. 60 f.	50 r.

Et ülemal nimetatud kiivide töötamisest weel selge-
mat pilti saada, siis jahwatame ka Zonsdorfi ja Cesti
põllukiividega niisama palju wilja läbi kui Rootslase
kunstliste kiividega, see on 34,800 waffa, siis saame
järgmised kulude ja tulude arwed:

Kiivide nimed.	Mitu päewa 34,000 waffa on jahwa- tatud.	Mitu korda kiivisid on teritatud.	Teritaja tööpalk ja pikkade kulu.	Kiivide ostuhind.	Kiivid on ära kulunud.
Rootslase kunstl. kiivid.	250	29	16 r. 53 f.	160 rbl.	145 r. eest
Zonsdorfi kiivid	409	58	33 r. 06 f.	265 rbl.	129 r. eest
Cesti põllu- kiivid	977	386	297 r. 22 f.	250 rbl.	195 r. eest

Praegusel ajal on suuremal hulgal westkipidajatel
põllukiivist valmistatud westikiivid töötamas. Kui raske
praegusel ajal nendega töötada on, teab iga westkipidaja.
Nüüd kui palju kiivivatamata wilja jahwatada tuleb, on
otse võimata nendega töötada. Paljudel westkipidajatel
on aga wäljamaa kiivid raskest muretseda ja tihti juhtu-
wad need ka otse kõlbmatad; aga ka kõige paremate wälja-
maa loomuliste kiividega ei ole nii wiisi võimalik töötada
kui kunstliste kiividega, olgu need nüüd Josef Trapp'i
või Rootslase valmistatud.

Josef Trappi kunstlised Brantfuge tulekiivist walmis-
tatud westikiivid, mis 120 centimetrit, umbes 47 tolli

laiad on, maksavad 475 Saksariigi marka, meie raha järele umbes 237 rbl. Pääle selle on veel ise maksud, nagu piiri pääl tolliraha ja weo kulud. Kunstlist kiwi jahwatuse jaoks on Josef Trappi kiwidel, päärmisel ja alumisel, kummalgi 20 centimetrit, umbes 8 tolli; siis on päärmisele 15 centimetrit, umbes 6 tolli ja alumisele 5 centimetrit, umbes 2 tolli päris lihtsat müüri tsementi pääle walatud.

Mina walmistan kunstlisi kiwisid järgmiselt. Tellija annab mulle tellides wana kiwide suuruse, see on laiuse ja paksuse ja silma=augu suuruse ja kaariku wõi kiwi kriimi suuruse tollide järele ülesse; mina walan siis kunstlise kiwi tellitud paksuses raudse waltsidega resti pääle ja saab siis selle raudse waltsidega resti abil kunstline kiwi wana kiwi külge raud=kuwidega finni kruwitud. Nii wiisi on igal wekipidajal võimalik omale niisugust kiwi juba 70 rublaga muretseda, millele 8 päewase — iga päew 15 tundi ja iga tund 10 wafka — jahwatuse järele üks kord tuleb õhu=sooni sügawamaks raiuda. Nende kiwidega wõib tangusid teha, kuiwatamata ruffid, otre, kaeru ja muud wilja jahwatada ja jälle tangusid teha ja muud wilja jahwatada.

Mina wastutan oma töö eest igal ajal.

P. Rootslase kunstliste wekikiwide hinnakiri.

Minu walmistatud kunstlised wekikiwid, raudse waltsidega resti pääl, maksavad oma keetwuse järele, kiwide laiuse pääle waatamata, järgmist hinda:

N ^o 1.	Jahwatab	10,000	wafka	wilja	läbi,	hind	70	rbl.
N ^o 2.	"	15,000	"	"	"	"	100	"
N ^o 3.	"	20,000	"	"	"	"	130	"
N ^o 4.	"	25,000	"	"	"	"	160	"
N ^o 5.	"	30,000	"	"	"	"	190	"
N ^o 6.	"	35,000	"	"	"	"	220	"
N ^o 7.	"	40,000	"	"	"	"	250	"
N ^o 8.	"	45,000	"	"	"	"	280	"

N ^o 9.	"	50,000	"	"	"	"	310	"
N ^o 10.	"	55,000	"	"	"	"	340	"
N ^o 11.	"	60,000	"	"	"	"	370	"
N ^o 12.	"	65,000	"	"	"	"	400	"
N ^o 13.	"	70,000	"	"	"	"	430	"
N ^o 14.	"	75,000	"	"	"	"	460	"
N ^o 15.	"	80,000	"	"	"	"	490	"
N ^o 16.	"	85,000	"	"	"	"	520	"
N ^o 17.	"	90,000	"	"	"	"	550	"
N ^o 18.	"	95,000	"	"	"	"	580	"
N ^o 19.	"	100,000	"	"	"	"	610	"
N ^o 20.	"	105,000	"	"	"	"	640	"

Selles hinnakirjas ülesantud jahwatuse arwust töötawad kõik minu weškikwiid üle, mina aga wastutan kõigi oma walmistatud kwiide eest selles hinnakirjas ülesantud jahwatuse arwuni.

Kõigi hinnakirjas ülesantud kwiide hinnad on ilma waltside resti rõngasteta ja kinnituse kruwiteta ühes antud. Resti rõngad ja kinnituse kruwid maksawad 40—50 rbl., nõnda kuidas kwiide suurus on. Kes aga ükskord omale resti rõngad ja kinnituse kruwid on ostnud, sellel ei ole uusi kwiisid ostes enam tarwis neid osta, waid wanad rõngad ja kruwid saawad uutele jälle külge pandud.

Et asjaajamist kõikidega hõlpsamaks teha, olen Walga linnas J. A. Pöder'i kaubamajaga ühendusesse astunud. Tellimisi kunstliste kwiide pääle võtab Walga linnas kaubamaja omanik J. A. Pöder alati suu sõnal ja kirjalikult vastu. Kwiisid tellides tuleb kolmas jagu kwiide hinda ära maksta, kaks kolmandikku siis, kui kwiid walmis on. Kwiide tellimisest kuni kwiide walmis saamiseni tarvitab töökoda 14 päewa aega.

Kuupaklikult

kunstliste weškikwiide walmistaja

B. Rootslane,

J. A. Pöder'i talurahwa tarwituste ja põllutöö riistade ja masinate kaubamajas Walga linnas, Viivimaal.

